

DEMON IVA DANEUA

MARJAN ROŽANC

Upravo svako ko ga najzad vidi sopstvenim očima, a pre toga je već čuo za njegovu slavu, posmatrajući velikog Iva Daneua gotovo sigurno je malo iznenađen. Nemilosrdna zadrtaost kojom se momak laća igrivog košarkaškog posla, broj tri-naest na njegovoj preznojenoj majici koji je moguće povezati samo sa dijaboličkim osećanjem sveta u kojem nema sudbine, nego samo totalnog prokletstva i prkošenja, odsustvo osmeha na njegovom licu, uživanja, oslobodjenosti, trijumfa, vedrine — sve nam to prosto odmah i nesumnjivo govori da je „zvezda košarkaškog neba” potpuno neizbavljeno. Njegova sumračna fanatičnost je doduše neophodno svojstvo svakog dobrog sportiste, kao što je i demonsko osećanje sveta na sportskom igralištu, na kojem važe samo pobeđe i porazi, gotovo prirodno, ali što „najbolji košarkaš na svetu” nije nimalo uzdignut i oslobođen, lak i igriv, što iz njega ne zrači baš ništa od one oduhovljenosti koju gotovo samorazumljivo povezujemo sa pobeđama i uspesima, s čovekovom izabranošću u svetu — to nam, uprkos svemu, leži na duši kao nešto neprijatno. Ta čini se bezmalo tako kao da za Iva Daneua uopšte ne postoje duhovne vrednosti koje bi mogle bilo kako da ga uzdignu i povedu iz zagušljive dvorane u svet velikana i bliskog Uspenja, u kojem su nekad boravili svi veliki ljudi i time nam takođe budili nadu u prisutnost milosti božje, otvarali vrata u smisaoniji prostor. Ne posmatrajući Iva Daneua ne ostaje nam ništa drugo do da se sažalimo na same sebe, pošto smo se našli u svetu u kojem nema ni iskricе slične nade. Veliki Ivo Daneu je posle svih svojih borbi i pobeđa još uvek sav tu, na parketu i nigde drugde, našim ukočenim pogledima i reflektorima možda samo još više pritisnut ka tlu nego inače — i njegova jedina realnost je ta lopta, ta dva koša i ti protivnici. Njegov svet je do kraja zemaljski. Upravo ničeg nema van njega i nad njim.

S duhovnim vrednostima koje smo doneli sa sobom i sa njima lakoverno seli na klupu, osećamo se negde pod tavanicom dvorane upravo zagušljivo, želimo svežeg vazduha... Žmrci koji nas poduzimaju, zapravo su pritajeni strah i divljenje, divljenje da neko uopšte može da istrajava i bori se u tako nemilosrdno zatvorenom svetu. Ako smo iole navijački raspoloženi, moramo najzad da priznamo da se ne bojimo toliko poraza kao što nas je strah toga da nas protivnici dokraja ne zatvore u ovaj bezdušni svet. Još uvek smo pri svom vrednosnom shvaćanju sveta, i teskoba, koja nas obuzima i hoće da nas uguši, u tesnoj je vezi sa igralištem pod nama koje je s tim vrednostima očigledno u opreci. Ako je ipak savladamo, obrađujemo se svakoj lucidnoj misli koja naša teskobna osećanja situira u svet košarke, dakle u neobavezan svet sportskog spektakla, u kojem ljudi ne mo-

gu biti drugo do protivnici — dakle svet koji zapravo nije naš pravi svet, nego samo sportsko igralište i igra.

Ipak, sve ukazuje na to da se Ivo Daneu upravo zaverio protiv nas. On se iz sve snage trudi da na njega i na košarku ne gledamo našim merilima, s gledišta nekakvih vrednosti kojih na igralištu nema — on hoće da nas ubedi u jedinu realnost tog košarkaškog sveta. Taj parket i ti koševi, ti neuništivi protivnici i ta njegova nemilosrdna borba sa njima, za njega je jedina realnost, i nas, gledaoce koji se naginemo nad njim, pri tom uopšte ne uzima u obzir, ne gleda, ne čuje... Svim raspoloživim sredstvima i majstorijama on iznuda pobeđu, zaoštrava borbu i još više zatvara ovaj već tako bezdušan svet. Za njega nema ni velikih ni malih igrača, ni važne ili nevažne utakmice: potpuno mu je svejedno da li stoji protiv Kiseljaka, neiskusnog novajlije u timu karlovačkog Željezničara ili protiv nekog čuvenog asa, kakvi su Sevillano ili Steveniers. Među ljudima nema veličine, postoje samo protivnici koji žele da pobeđe, uvek jednako lukavi i neprijateljski, protiv kojih i sam mora da se služi istim oružjem. Čini se štaviše da su ti protivnici Ivu Daneuu u njegovom svetu čak potrebni, da se samo preko njih utemeljuje i da su protivnici u tom njegovom svetu jednostavno ljudi uopšte. Protiv svakog od njih on mora da postigne što više koševa, svakog od njih mora da onemogući i pobeđi... Ali pri tom nije zadovoljan time da postigne neki dopadljiv koš i njime se približi konačnom uspehu, ne, kako neiskusnom Kiseljaku tako i velemajstoru Sevillanu mora još da dokaže da su ga pri tom nepravilno zadržavali, udarali po ruci, ogreblili... Sudijama mora da dokaže da su tu grubost prevideli, da su, dakle, i njih dvojica protiv njega i da se on, Ivo Daneu, u ovom svetu bori sam protiv svih. Ne samo to da je ovaj svet neprijateljski i da su u njemu svi ljudi njegovi protivnici, on nam svojim igrom dokazuje i to da su ti protivnici nesportski i podmukli, da se protiv njega služe dozvoljenim i nedozvoljenim načinom, da su ljudi, jednom reči, pokvareni i rdavi. Tako nam najzad ne dokazuje samo to da je košarkaško igralište njegov jedini istinski svet, nego i to da je ovaj svet pakao. A njegova majstorska igra je zapravo samo prihvatanje i stepenovanje tog pakla u kojem bi protivnici najposle trebalo da se uguše, zamole za malo vaz-

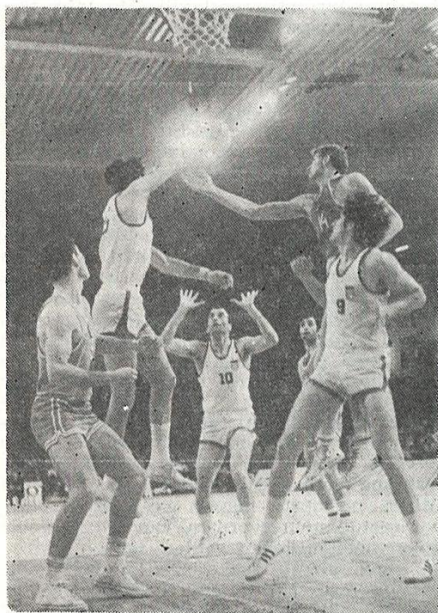
duha i nade. Ako idemo sa njima do kraja, prepuštamo se, dakle, opasnosti da i sami budemo spasoni ili uništeni... Baš zato je to trenutak kad počnemo zajedno s ostalim gledaocima da zviždimo „najvećem košarkašu na svetu”, kad smatramo da je preterao. Najzad smo, doduše, spremni da priznamo realnost ovog sveta, ali bismo ga rado zadržali u granicama neobavezne igre, pored koje bi nam još ostala nada u drukčiji, vredniji svet.

Ivo Daneu nas, dakle, povede u pakao iz koga bismo rado iskočili, jer u svojoj unutrašnjosti još uvek koketujemo s nebom. Odbacujemo ga, doduše, kao da je taj pakao u samom sebi zatvoren svet, unutrašnji zakon košarkaškog igrališta, ali kod sebe već slutimo da se Ivo Daneu verovatno ne bi mogao spustiti iz bezazlene igrice u pakao, da i naš svet ne podseća na pakleno košarkaško igralište. Kad bi sve te vrednosti koje smo doneli sa sobom i koje ljubomorno čuvamo, lepota, dobrota, ljubav, uistinu postojale i bile zasnovane u svetu i među ljudima kao nešto realno i obavezno, onda ova igra ne bi bila moguća. Ceo ovaj pakleni spektakl koji nam Ivo Daneu prikazuje dušom i telom, nesumnjivo može da počne tek u odsustvu neba i naših vrednosti. A to, naravno, znači da to što gledamo nije nikakva igra, jer bismo je mogli smatrati igrom samo u slučaju kad bi se u svetu utemeljivalo nešto realnije i vrednije od toga — to je jednostavno naš pravi i istinski svet.

Teskobno osećanje nas, dakle, nije ništa varalo: naš svet je u stvari svet košarkaškog igrališta, on je pakao, znači svet koji je bog napustio. Samo s tim saznanjem možemo u njemu još uopšte da se snađemo; to je razvrednovan svet koji košarkašku igru i Iva Daneua tek omogućava i koji u odsustvu neba ne možemo da nazovemo ni pakao, nego „pakao” za njega može da bude samo metafora. Košarkaško igralište pod nama je, dakle, svet bez boga, kao što su i ljudi sa kojima se Ivo tako nemilosrdno bori, ljudi bez boga. To svakako više nisu ljudi koji bi se usmeravali ka nečem većem i potpunijem od sebe i na tom putu se jedan drugom otvarali, sjedinjavali i osmišljavali. Svi do poslednjeg postupaju tako kao da su zaključani u samima sebi i samodovoljni: svako od njih je svoj sopstveni bog, jer je svako prisvojio hrabrost i pravo da odlučuje o najbitnijim stvarima, o pobeđi ili porazu, spasenju ili prokletstvu. Ipak pri tom samo nisu nimalo božanski. Bez zajedničke tačke koja bi bila izvan njih, značajnija i smisaonija od njih samih, u pravcu koje bi mogli da se otvaraju i prevazilaze sve zemaljsko, njihove ličnosti se usredsređeno zagnjuruju u njih same i zatvaraju u sopstvenu unutrašnjost. Svako od njih je samo još svoje sopstveno središte. I svedok njihovog života nije više bog koji je dublji smisao sveta i utemeljivač vrednosti, nego čovek. Oni se, dakle, obraćaju samo još jedan drugom kao jedinjoj realnosti, a pri tom se, naravno, jedan drugom ne otvaraju, ne obogaćuju i ne oploduju, nego su okrenuti jedan prema drugom i gledaju se. Tako se njihov život polako oblikuje u sudbinu, u kojoj gledaju i žele da budu gledani, u kojoj jedan drugom nisu bog, nego u prvom redu gledalac. I najviše što mogu da izmire zajedno upravo je taj spektakl košarkaške utakmice, to masovno i izabrano zadovoljavanje svoje sudbine u gledanju i želji za tim da budu gledani. Time što su se otrgli od boga i situirali središte u same sebe, više nikad

nisu u sebi kod kuće, nego stalno među gledaocima. Dvostruko koju su svojom božanskom pohlepom hteli da prevaziđu samo se još zaoštrila, jer stalno žive sad kao predmet, sad kao ličnost. Jedan drugom nisu svedoci koji bi se međusobno upućivali ka nečem lepšem i potpunijem, međusobno se bogatili i sjedinjavali u nečem većem od sebe, nego samo malodušni i prestižno raspoloženi pojedinci koji su

zatvoreni svaki u svoje psihološke zakonitosti i jedan od drugog ugroženi. U duševnim komplikacijama u kojima se kreću, među njima je svakako samo strah da se svom bližnjem ne otvori i otkrije svoje unutrašnje raspadanje i nemogućnost, jer bi mu time dao priliku za prisvajanje ili potvrđivanje sopstvene ličnosti, koja je jedina mogućnost što im je preostala. Takmičarski duh je tako među njima razvijen do netrpeljivosti, i to upravo s božanskim privilegijama koje su prisvojili, s pravom o odlučivanju o vrednostima, o konačnom porazu ili konačnoj pobjedi. Ukratko, jedan drugom su samo još takmičari. I koliko više je takmičarska atmosfera napeta i opštija, toliko više je svakog strah od bližnjeg, toliko više je u njima potisnutih nagona koji se preobraćaju u uvredljivost, neprijateljstvo, osvetoljubivost... Najzad je čovek čoveku još samo nametljiv svedok, neprijateljski gledalac koji bi ga se rado otrešao ili ga nekako drukčije nadvladao. Kao što je nekad skinuo boga da bi se oslobodio njegove prisutnosti koja obavezuje tako sada hoće da odstrani čoveka, jer je ukidanjem boga pao u još samo veće ropstvo, u slugeranstvo kapricioznog čoveku koji se raspada u samom sebi i ne može da bude jamac nikakvih vrednosti koje obavezuju. Čovek je čoveku još samo nametljivac i takmičar s kojim se još samo može sukobljavati i negirati ga. Upravo to što gledamo na igralištu ispod nas.

To je, dakle, svet u koji nas je situirao Ivo Daneu i u kojem i inače živimo. Naša teskoba se u njemu još samo stepenuje. I samog Iva možemo sad da objašnjavamo samo iz tog sveta za taj svet, kao psihoanalitički slučaj ili kao jedino moguću čovekovu sudbinu. Sve njegove darove, od izuzetnih telesnih sposobnosti do nadljudske energije, od nesalomljivog takmičarskog duha do čeličnih živaca, moramo da pripišemo ovom razvrednovanom svetu

koji je ipak u samom sebi rodio svog majstora i savladivača. I krug ovog sveta neka time takođe bude zaključen. No pri tom samo nešto ne možemo da previdimo, da je Ivo Daneu ipak nešto sasvim izuzetno na košarkaškom igralištu. Ivo Daneu vidi što drugi ne vide, hvata što drugima izmakne Ivo Daneu se bori kad drugi već odavno malakšu i obuzme ih malodušnost... Ivo Daneu je u tom paklu sam protiv svih, tuđinac čak i u svom vlastitom timu, ali i pored sveg tog tuđinstva nikad ne igra nesportski, naprotiv: mada se igrači na njemu prosto nižu i svi ga redom nemilosrdno udaraju, on sam završava utakmicu s jednom ili najviše dve lične greške. I ovo, naravno, možemo pripisati samo njegovom majstorstvu u savladivanju košarkaškog sveta, ali pre ili posle moramo ipak da priznamo, da Ivo Daneu uopšte ne prihvata neke bitne zakonitosti tog sveta. Prava priroda njegove izuzetnosti je upravo u njegovoj uzdržanosti, iznimnosti koja deluje kao zračak nade, na koji čekamo već od početka. Za Iva Daneua košarkaška utakmica uopšte nije spektakl, mada bi po odsustvu boga to morala biti, to i ništa drugo: za njega uopšte ne postoje gledaoci i nikad ga još nisu naveli na oštar istup. On neće da bude njihov plen ili predmet njihovog razmatranja, koje drugim igračima često sasvim određuje njihovo ponašanje i depersonalizuje ih. Njegova prisutnost na igralištu istovremeno je i odsutnost, on se istrajno zadržava negde kod sebe, uvek donekle tajanstven, osoben i nezavisan od sveta i gledalaca koji se naginju iznad njega. Na igralištu uvek deluje kao osoba. I u najzujbudljivijim trenucima on održava u sebi relaciju prema nečemu što mu ne dozvoljava da se sasvim spusti u taj neljudski svet i da zajedno sa gledaocima podivlja, da ga, uprkos zainteresovanosti i učešću u njemu, ništa ne dotakne, ni strah od poraza ni grubost. Upravo ta poverljiva relacija daje mu onu prisebnost da u trenucima kad svima popuste živci, pribrano primi loptu i još pribranje postigne poslednji, odlučni koš. Čini se bezmalo tako da je baš zbog toga što se zadržava izvan košarkaškog sveta, u sebi i svojoj intimnoj relaciji s nečim van sebe, najuspešniji na igralištu, najborbeniji i najsportskiji. Ta njegova rezervisanost iz koje crpe svoju hrabrost, prisebnost, snagu i sportski duh, ispoljava se i u njegovoj ozbiljnosti koja mu neće dozvoliti da se bar za trenutak oseti pobedonosan, zadovoljen, da se oslobodi, poigra ili osmehne. Ukratko: Ivo Daneu uzima košarkaški svet borbe i takmičara tako nemilosrdno ozbiljno, da njegovo učešće u tom neljudskom svetu najzad možemo da objasnimo samo njegovom čovečonošću, njegovo uporno isterivanje vrednosti vrednostima, njegovo neprijateljstvo nečim ljubavnim, beznade nadom, njegovo dokazivanje pakla prisutnošću neba. Pakao je za njega zbilja pakao, jer je i bog za njega još uvek bog. A i vrednosti su za njega još uvek vrednosti. Njegovo dvosmisleno ponašanje na igralištu, koje se ispoljava u njegovom bukvalnom izgaranju između koševa i njegovoj istovremenoj rezervisanosti, odaje nam zapravo samo njegov vrednosni sukob sa svetom, strah od ljubavi, teskobu od dobra i nade.

Ovim je takođe rečeno kakva je ta Daneuova ljubav, ta dobrota, ta nada... To su svakako dobrota i ljubav kakve su mu ostale u razvrednovanom svetu, u kojem je čovek postavio božansko središte u samog sebe, a božanskost mu se tamo raspala. To su vrednosti koje žive u nama

kao spomen-čežnja za lepotom i nevinošću, slobodom, bezazlenošću i svim što je već oduvek bio cilj naše čežnje, ali koje su već konačno zavađene s našom stvarnom prirodom i za njih nemamo više nikakvu garanciju da uopšte nekad postanu realnost. Sve te vrednosti su iskušene. Prisutne su, doduše, i savladuju nas, kao što savladuju i Iva, ali istovremeno nam je put do njih već zatvoren, uvijen u najdublju tajnu sveta ili našeg sopstvenog prokletstva. Te vrednosti jesu, kakve jesu, potpune i večne, ali istovremeno još samo lična stvar Iva Daneua, po kojoj je istina sveta još uvek istina košarkaškog igrališta. To je, jednom reči, neposredna blizina lepote, ljubavi i bezazlenosti, kad istovremeno već osećamo i znamo da smo nepopravljivo i konačno postavljeni u zlo. Nada u slobodu, koja nam je nedokučiva, je čežnja koja hoće da nas uništi. Zato budi u nama samo demonско raspoloženje, u kojem bismo rado sve što je vrednosno i smisaono, što pre opozvali, prognali iz sebe kao utvaru. Istrajavanje u čežnji ne može nas spasti tog prokletstva, već može samo još više da nas rastuži. Ni oplakivanje nas neće nikud odvesti: pokajati se možemo još samo u demonizmu i gnevu.

Taj demonizam je takođe demonizam Iva Daneua: svet kao nepopravljivo zlo, u kojem ga čak njegova sopstvena dobrota ispunjava teskobom, raspad između sveta i njegove čežnje za lepotom, ljubavlju i potpunošću, koja je zavađena sa svetom koji više uopšte nije svet. Tog demonizma bi se mogao spasti samo u veri, u kojoj je harmonija ove razdvojenosti još moguća, ali vera u tom svetu u kojem je Ivo Daneu sam bog, a da zbilja nije božanski, vera u tom svetu nije više moguća. Tako je sve, što mu preostane, potvrđivanje zla, očeličenje u svetu bez nade. Svet mora da primi takav kakav je, prokletstvo parketa i protivnika. Ne može da pristane ni na kakvu prividnu zanesenost, ni na politiku, ni na kulturu, u kojoj se ljudi ponašaju kao da je ipak nešto

iznad njih, kao da su najplemenitija zajednica i kao da među njima zaista postoje duhovne vrednosti. To bi za njega bilo popuštanje ili bekstvo iz stvarnosti, ukoliko igra. Njegova strasna privrženost košarci je u stvari njegov životni angažman u jedinom istinskom svetu, u kojem nema fiktivnih vrednosti ljubavi i dobrote.

Ali s teskobom koju u njemu izazivaju vrednosti, Ivo Daneu je upleten u začarani krug demonizma koji je pravi izvor njegovih nepresušnih snaga i njegove košarkaške veličine. Jer te vrednosti, uprkos svemu, i inače postoje u njemu samom. I mada bi se još tako rado zatvorio u samog sebe i svoj košarkaški svet, to mu ukratko nije moguće: njegova nesloboda postoji samo u odnosu prema slobodi, njegovo beznadje prema nadi, pakao samo u odnosu prema bogu, kao što se i demonizam razbesni u njemu tek u do-diru sa nadom i vrednostima.

Ovaj svet je zagušljiv, neljudski i izbačen iz koloseka, bez smisla i vrednosti, govori nam na košarkaškom igralištu a ljudi su ono što je na njemu najrdavije. Nisu nikakvi božanski svjedoci koji bi me upućivali ka ljubavi i zajedničkom životu, usmeravali ka potpunijem i lepšem, nego me upućuju samo ka tome što u odsustvu boga jesu: ka u sebe zaljubljenom i prestižnom, sitničavom i u sebe zarobljenom pojedincu, čiji je jedini zakon zakon eksteriorizovanosti, uspeha, slave i moći, koji je u stvari bolesno preosetljiva unutrašnjost, neuspeh i nemoć. Tu borbu, na koju me izazivaju, prihvatam kao jedinu realnost. A kad tu borbu prihvatam, istovremeno izražavam i prezir nad ovim svetom i ovim ljudima, i sam ih izazivam na te njihove slabosti i hoću da ih porazim. Spreman sam da prihvatim sve posledice svojih stanovišta, ovde sam, ja koji pljujem na taj svet, onemogućite me, ponizite me, zadržite me u mom prodroru, porazite, dotucite! Ali kad Ivo Daneu prihvata taj svet i istovremeno izaziva na zlo, dešava mu se da ga taj svet i njegovi protivnici ipak ne ponize, ne unište — naprotiv, Ivo Daneu je najčešće sam pobednik nad njima. Tako uvek mora da prizna sebi da taj svet ipak nije tako iščašen i surov, ljudi tako neuništivi i neumoljivi neprijatelji — sam on, koji ga svojim demon-skim besom potvrđuje kao rdav, zapravo je najgori u njemu. Prigrabio je svu slavu i svu moć. I ako je dosad besneo u tesko-bi koja ga je ispunjavala zbog svega vrednosnog, sad pada u teskobu zbog nepopravljivog zla. Njegova prevlast nije pripremila protivnike na promenu, nije ih usmerila ka dobrom i potpunijem, nego ih je samo još više zatvorila u sebe, u kovanje revanša. Ni u svom sopstvenom timu on nije postigao to što je sada prosto odjednom pravi cilj njegovog stremljenja, već samo pobeđu koja je zbog tog stremljenja jednaka porazu. Njegov platonski pritisak, koji je još upravo sad hteo da progna iz sebe, poraste, postane nepodnošljivo visok. Našao se u blizini večnog i potpunog, a da nije prestao da prebiva u nepopravljivom zlu. Opet mora da progna tu ludu čežnju.

Zato je u subotu uveče ponovo tu, među koševima i protivnicima, u jedinom istinskom svetu, demonski raspoložen prema svemu dobrom, koje bi htelo da ga zavede. Velik samo po tome koliko u njemu samom ima čežnje za potpunošću koju, jednom reči, nije moguće izagnati, neuništiv samo po tome koliko u njegovoj razdvojenosti ličnosti ima neosetljivog koje ne dozvoljava nikakav konačni rasplet, već zahteva od njega samo neprekidno dinamično rasplitanje. I košarka je za njega igra samo u toliko meri ukoliko mu ne donosi ni totalno spasenje ni totalno uništenje koje je zapisano u njemu.

(Preveo sa slovenačkog:
Dejan POZNANOVIC)

AKCIJA „TOTAL“

ZAGREB

galerija studentskog centra savska 25

nacrt dekreta o demokratizaciji umjetnosti
(s obrazloženjem)

1. Ukida se: slikarstvo, kiparstvo, grafičarstvo, primijenjene umjetnosti, industrijsko oblikovanje, arhitektura i urbanizam.
2. Zabranjuje se nadalje: svaka djelatnost na području povijesti umjetnosti, a posebno tako zvana likovna kritika.
3. Obustavljaju se: sve izložbe u svim galerijama, muzejima, izložbenim i umjetničkim paviljonima.

Obrazloženje

Nemoćni da shvate svoje vlastito vrijeme, nosioci disciplina poput slikarstva, kiparstva, grafike i primijenjenih umjetnosti svjesno mistificiraju svoj posao, kako bi obavije-ni plavičastim oblačićima mogli nesmetano proizvoditi laži, i te laži s okusom ozona s Parnasa, servirati publici kao istinu, Mediterana, posavskih ravnica, ličkog kamena, uzburkanog života velegrada, epske duše naroda i njegove patnje pod Turcima i drugim okupatorima. Esnaf sv. Luke pretvorio se u masovnu odganzaciju čarobnjaka i čarob-nica koji nas uporno uvjeravaju da svijet nije takav kakvog ga vidimo, već takav, kakvog ga oni vidovito vide. Pri tom se koriste sva sredstva, koriste se svi jezici našeg stoljeća, od onih već pomalo otrcanih, pa do onih „en vague“, ne bi li laž bila uvjerljivija, šarmantnija ili modernija, ili sve što bilo a za volju Merkurova blagoslova i kiše zlatnika. Estetskom ortodoksnosću, tolerantnom prema sitnim herezama, po mogućnosti izstoga lonca, mažu se oči svjetini pred etičkom bezličnošću i bezidejnošću svih onih koji rade na neki način, po nekom stilu, ili u nekom pravcu. Tako „koncipiran“ posao nije od sebe već odavno ništa dao osim bujnog kulturnog života, Potemkinovih sela koja tako rado pokazujemo našim inozemnim gostima.

Koketirajući istovremeno s umjetnošću i upotrebnom funkcionalnošću, primijenjene umjetnosti su tipičan bastard, kojemu „ništa ljudsko nije strano“, pa tako stvara specijalne oblike za specijalne ljudske potrebe: tanjure, vaze, svijećnjake, stolne lampe, pepeljare, servise, džezve, broševe, narukvice. U društvu koje se prestalo boriti za životni minimum a svim se silama bori za bolji standard, produkcija se primijenjenih umjetnika savršeno uklapa u društvena kretanja koja kao svoj nužni proizvod izbacuju sve više luksuznih radnika tercijalnih djelatnosti, čije su potrebe točno na razini luksuznog susjeda i luksuznog susjedovog susjeda, a te potrebe bezprimjerno namiruju umjetni obrtnici već prema ukusu svoje birane „klijentele“. Između umjetnosti i upotrebe funkcionalnosti, vinovnici ovih aktivnosti izabrali su kič kao najadekvatniju — ali i jedinu moguću — udovnu produkciju s kojom hrane sebe, svoje obitelji i sedamdesetak konja u garaži.

Dizajn je sebi namijenio široki operativni prostor u kojem on čas slijedi, čas samo evocira funkciju, već prema ukusu miliona potrošača. Kao disciplina u kojoj vladaju specifični zakoni industrijske proizvodnje, dizajn je podložan ciklusima recesije i konjunktura. Ti se ciklusi s uspjehom savla-

davaju vanrednom fleksibilnošću teoretske osnove dizajna koja dozvoljava bezbrojne formalne oscilacije pod uvjetom da one budu tehnički mogući. Kako je tehnički gotovo sve moguće, razliku između tehnički optimalnog i tehnički kompliciranog i tako plaća potrošač.

Arhitektura je već odavno izgubila svoj primat među umjetnostima. Njome uvelike vladaju društveno ekonomski, pa i politički faktori, s kojima se povijest arhitekture s dosta uspjeha objasnila, ali koji temelje no-voj arhitekturi nisu postavili. Što više, na-vedeni faktori postali su u suvremenoj arhitekturi toliko dominantni, da su arhitekta pretvorili u izvršni organ neke kolektivne društvene svijesti, i ekonomskih mogućnosti sredine u kojoj stvara. Posledice su nam poznate: tipizirana arhitektura, standardizacija minimalnih i maksimalnih prostora, uniformnost. Svuda arhitekti pažljivo osluškaju glas društva, oprezno se kreću u okvirima ekonomskih mogućnosti, a kako su ti glasovi i ekonomske mogućnosti posvuda jednake, nije nikakvo čudo da arhitekti koji su pristali da budu izvršni organ društva, svuda rade — isto. S urbanizmom je, što se tiče poslušnosti, stvar još gora. Urbanist je u stvari priučen arhitekt, ali je najčešći slučaj da su urbanisti priučen ekonomisti, građevina-ni, sociolozi, honorarni stručnjaci za vodo-privred, cestogradnju, kanalizaciju horti-kulturu, povijest umjetnosti, statistiku, me-teorologiju itd. Urbano i regionalno planira-nje utire „nove“ puteve po sadašnjosti u-mjesto po budućnosti, gazeći nesmiljeno po prošlosti na opšte naroda koji jedva čeka novu cestu, novu tvornicu, novi stan, novu garažu, novi opskrbni centar, nova parkira-lišta, nove vizure. Kako sve to zastarijeva još prije nego što je dovršeno, potreba za novim projektima opet urgentna na opće za-dovoljstvo svih radnih ljudi.

Sve je bilo u redu dok je povijest umjet-nosti bila razbibriga dokonih profesora ko-ji su, da zadovolje svoju luksuzne potrebe i potrebe svoje malobrojne klijentele, kopali po prošlosti, otkrivajući slike, kipove, knji-ge, crkve, tapiserije, vaze, mačeve, razno kamenje i drugu staru kramu. Danas ta bra-tija želi da luksuz postane potreba, što je u osnovi vrlo lijepo a plemenito kada pred-hodno ne bi bilo potrebno obaviti neke pred-radnje: opismeniti narod, sagraditi još bolni-ca, sagraditi domove kulture po selima i gradovima itd. Sve dok se to ne obavi svaki njihov posao, a tu posebno izdajničko mjesto zauzima tako zvana likovna kritika, jest čisto sluganstvo i nadalje malobrojnoj eliti, koja ovo sluganstvo prihvaća i tolerira, ne zbog svojih duhovnih potreba, već iz dekorativ-nih razloga.

Institucionalizirani oblici prezentiranja umjetnosti moraju biti postepeno ukinuti. Galerije, muzeji, izložbene dvorane, paviljoni, moraju postati domovi aktivne umjetnos-ti, domovi kulture, njihove fizičke osobine (nakriti prostor) trebaju se koristiti samo u slučaju kiše, snijega i ostalih vremenskih ne-pogoda, ili tada, kada to specifičnost mate-rijala nalaže. Kulturno-povjesni, naučni i umjetnički materijal treba revalorizirati po novim kriterijima, te ono što može biti od opće koristi iznijeti na tramvajske stanice, tržnice, šetališta, u disko-klubove, tvornice i robne kuće.

Borba za progres što se danas odvija na gotovo svim važnijim frontovima našeg društva, u umjetnosti ne nalazi onu snagu koja bi na svoj specifičan način afirmirala ideje za koje se bez kompromisa bore nap-redni ljudi naše zajednice. Monstruoza tvo-revina jugoslavenske suvremene umjetnosti sačinjena od hiljada i hiljada slika, skulp-tura, grafika, bezbrojne primijenjene umjet-nosti, luksuznog dizajna, glupih arhitekton-skih i urbanističkih zamisli i realizacija, te još glupljih „kritičkih“ interpretacija, u glo-balu sve otvorenije potječe na čisto reakci-onarno djelovanje u društvu kojem je više nego ikada potrebna idejna snaga umjetnosti.

(Tekst upućen redakciji „POLJA“, avgusta 1970)